ÎMPRUMUTURI DE ORIGINE GERMANĂ (SĂSEASCĂ) ÎN ROMÂNĂ
ÎN LEGĂTURĂ CU ETIMOLOGIA CUVÎNTULUI RAVILĂ

DE

V. ARVINTE

Lexicul limbii române conține numeroase elemente de origine germană a căror etimologie este încă neclarificată. Printre acestea se numără și *rávilă* 'unealtă dintr-o scîndură în care sînt înfipți dinți de fier și prin care se trage cînepa sau inul melițat, darac'.

În afară de dicționarele românești etimologice, sau de cele care dau și etimologia cuvintelor, termenul menționat a constituit, relativ recent, obiectul unei cercetări speciale. Este vorba de lucrarea Elenei Comșulea, intitulată **Ragilă**. *Contribuții etimologice și lexicale*, apărută în „Cercetări de lingvistică", XXVII, nr. 2, Cluj-Napoca, 1982, p. 134—139. La cele spuse aici, avem de adăugat o serie de noi precizări, rezultate, unele din ele, din punerea în corelație a istoriei acestui cuvînt cu aceea a altor elemente de origine germană săsească. În acest mod, vor fi reliefate unele aspecte de natură metodologică privind cercetarea împrumuturilor de această origine, aspecte neglijate pînă în prezent.

Însușindu-și explicația dată mai demult acestui cuvînt, anume din germ. *Raffel* 'darac' (cf. și vb. *raffeln* 'a dărăci'), Elena Comșulea aduce o serie de contribuții privind raporturile termenului cu alte sinonime populare, răspîndirea teritorială, condițiile istorice care au făcut posibil împrumutul etc. Sînt consemnate, de asemenea, numeroasele variante fonetice dialectale, care se împart în două grupuri. Primul înglobează variantele în care consoana intervocalică de după accent (spirantă, africată sau oclusivă) este sonoră : *rá̂zilă, ráyilă, rázilă* (Maram.), *ráĝilă, ráǵilă, rád'ilă* (Bucov.). Aria teritorială descrisă de acestea cuprinde Moldova, nord-estul Transilvaniei și estul Maramureșului. Al doilea grup, de care ne vom ocupa la sfîrșit, conține variantele în care aceeași consoană este surdă : *ráfilă, ráh'ilă, ráĉilă, ráḱilă* etc. Aria acestora se află în colțul de sud-est al Transilvaniei, în cîteva puncte din sud-vestul Moldovei și în nordul și nord-estul Munteniei, fiind separată de cea precedentă.

În studiul citat a rămas însă neclarificată chestiunea esențială : cum se explică prezența sonorei *-v-*, care a trebuit să existe altădată la baza variantelor din primul grup, în locul surdei *-f-* (*-ff-*) din radicalul german menționat ?

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

Soluționarea acestei probleme i-ar conferi etimologiei în discuție certitudinea necesară și caracterul definitiv.

Faptul că la baza variantelor dialectale cu consoană sonoră s-a aflat altădată un *v+i* a fost observat mai de multă vreme de H. Tiktin, *DRG*, s.v. Cuvîntul este înregistrat în forma *răvilă*, nu *rágilă*, ca în restul dicționarelor. După ce menționa, la etimologie, o serie de reflexe dialectale germane ale germ. *Raffel*, *Riffel*, dar fără a fi putut descoperi printre acestea vreo variantă cu *-v-*, Tiktin făcea următoarea observație: „Forma indică un intermediar slav : *v* reprezintă pe neslavul (‚das unslavische") *f*, iar *-ilă* corespunde sufixului *-(i)lo* al numelor de unelte, ca în *pravilo*, *větrilo*, *točilo* (rom. *právilă*, *vétrilă*, *tocilă*) etc.". În cinda susținerii lui Tiktin, existența unui intermediar slav este greu de probat. Într-adevăr, reflexele din limbile slave ale germ. *Raffel*, *raffeln*, *Riffel*, *riffeln*, anume ucr. *rafa*, *rjafa*, *rafaty*, *rjafaty*, pol. *raf*, *rafal*, *rafla*, *raflować*, slovac. *rafáč*, *rafal*, *rafadlo* (*rafalo*), scr. *rihlati*, *rihalo* (Elena Comșulea, *op. cit.*, p. 135), conțin, toate, o consoană intervocalică surdă, fapt care probează caracterul recent al împrumutului. În această situație, rolul de intermediar al vreuneia dintre limbile slave menționate pentru aria românească nord-estică, adică pentru zona care cunoaște reflexele dialectale ale unui *v + i*, trebuie exclus.

Pe de altă parte, nu există pînă în prezent probe suficiente nici în ce privește existența în dialectul săsesc din Transilvania a unor reflexe care să explice în mod satisfăcător cuvîntul românesc. În acest dialect, termenul pentru 'darac' este *Hechel* (vb. *hecheln*), care a pătruns, de asemenea, în graiurile românești. Numai în dialectul săsesc de nord, și anume într-o singură localitate, Treppen (rom. Tărpiu), a fost înregistrat verbul *raffeln* (și *räffeln*), care, pe lîngă sensurile de bază 'plapern' (= a trăncăni), 'flüstern' (= a șopti), 'reiben' (= a freca), mai are și sensul figurat 'durchhecheln' (= a dărăci) (vezi Fr. Kraus, *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch* [= *Trepp. Wb.*], Marburg, 1970, col. 761). În dialectul sașilor transilvăneni, singurul cuvînt într-o cîtva mai apropiat de rom. *ravilă* este săs. *Râbel*, însemnînd 'cînepă de calitate slabă care rămîne la dărăcit' (vezi *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch* [= *SSW*], V, Berlin u. Leipzig, 1907, s.v.).

În fața acestei situații, Elena Comșulea, care recunoaște, în mod just, „primordialitatea formei *ravilă*" (p. 138), dar nu dispune de probe pentru a dovedi existența unui etimon cu sunetul *-v-*, recurge la o soluție facilă, declarînd că „formal, transformarea *f>v*" ar fi „un fenomen obișnuit" în română. Ideea este reluată și în rezumatul în limba franceză (p. 139). În acest fel, adevărata dificultate care urma a fi rezolvată, asupra căreia insistase și H. Tiktin, este eludată, atîta timp cît tocmai trecerea lui *-f-* la *-v-* în această poziție nu este deloc în română un fenomen normal, obișnuit. Din acest motiv, în lucrarea *Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)* [= *Die deutschen Entlehn.*], Berlin, 1971, p. 160, nu am susținut „cu certitudine", cum spune Elena Comșulea, originea germană a cuvîntului; de fapt, spusesem acolo că evoluția fonetică este neclară, problematică.

Înainte de a încerca o rezolvare, trebuie să facem observația că materialul dialectal inedit din lucrarea Elenei Comșulea, provenit din *NALR—Trans.* și *NALR—Munt.*, conține unele inadvertențe în ceea ce privește trans-

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

punerea lui în grafia limbii literare. În cazul unor cărora etimon este incert — cuvîntul în discuție se află în așa-numita „literalizare" poate induce în eroare direct la surse. Astfel, la p. 137, autoarea consem pct. 256 și 241 din rețeaua *NALR — Trans.*, precum *răvili, răvelă*, pl. *răveli*, acestea din urmă în apro derînd reale aceste forme în care apare spiranta am putut crede, la un moment dat, că dispunem, pe tări certe, datorate unor dialectologi, ale variant care s-ar fi putut păstra într-o zonă de intens și înd româno-săsesc. Pentru clarificarea etimologiei cuvî ar fi fost extrem de important. În realitate, cum ar din datele puse la dispoziție, cu multă amabilitate, Dumitru Loșonți și Viorel Bidian, autori ai atlasu exprim și aici mulțumirile mele), în 26 de localită de-a lungul jumătății de nord a graniței dintre Tra precădere însă în zona Bistrița—Năsăud, variantele tra cuvînt conțin nu sunetul *-v-*, ci spiranta sonoră de în cazul substantivului *răzilă* (întrebarea 1 233), cît (întrebarea 1 234). În două puncte, 338 și 361, situa a Transilvaniei, în locul spirantei *-ž-* a fost notată afri tiv, cît și la v rb. Prin urmare, datele oferite de *NA* zări importante cu privire la adevărata răspîndire lărgind și dincolo de munți aria unui cuvînt consider graiului din Moldova; ele nu spun însă nimic refer variante cu *-v-* la nivelul graiurilor populare.

În această situație, exclusă fiind „filiera" slavă, rămînînd totuși singura plauzibilă, sîntem nevoiți să trecerea lui *-f-* la *-v-* a avut loc tot pe terenul limbi mai îndepărtată. Atît în dialectul săsesc din Transilv germane vorbite în evul mediu în diverse localități Suceava, Siret, Tîrgu Neamț, Cotnari etc.), graiuri secolul al XVII-lea în urma asimilării vorbitorilor lo a putut exista un substantiv **Răvel* 'darac' și un v care, împrumutate, s-au păstrat pînă astăzi în grai dispărut în cele germane din Transilvania.

Reconstituirea acestor forme se sprijină pe faptu în loc de *-f-* (*-ff-*) a existat, într-adevăr, în germana Astfel, în secolul al XIII-lea este atestat verbul *rav* zusammenraffen', variantă a verbului *raffeln* 'a dăr și substantivul *Raffel* 'darac' (vezi Fr. L. K. Weigand, ediția a 5-a, II, Gießen, 1910, col. 517, sub *Raffel*). loc de *-ff-*, există și în varianta olandeză a aceluiași verb Hanf hecheln' (= a dărăci inul, cînepa), al cărui e este *reffen* 'id'. De la acesta din urmă provine subs 'Reffkamm zum Durchziehen des Flachses' (= piept inul), care în vechea germană literară (ahd.) avea form apropiat de 'Säge', 'Rechen' (= ferăstrău, greblă). Ală dează cu *-v-*, *reven*, există în germana medie de jos (mnd.)

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

1. Un prim mod de încadrare a acestor împrumuturi constă din asimilarea lor grupului destul de mare de cuvinte românești care au în partea finală terminația sau sufixul neaccentuat *-ilă*. Numărul acestora se apropie de cifra 50, cum se poate vedea în *Dicționar invers*, p. 110—112. Printre ele se numără și cîteva elemente germane (săsești) : *chéndilă* 'lăuză' < săs. *kändəl(frā)*, *kent(l)frā*, vb. *kändəln*, *kendəln* (vezi *SSW*, V, litera *K*, p. 126—127) ; *jăchilă* (și *jéchilă*) < germ. *Säckel*, într-o variantă săsească ; *héhilă* 'darac' < săs. *hēχəl* (vezi *SSW*, IV, literele *H—J*, p. 112—113) ; *șófilă* (dar și *șofilă*) 'zdreanță', 'ruptură' < germ. *Schofel* (în *DLR* rămas fără etimologie). Acestora li se alătură și variantele cuvîntului de care ne ocupăm : *răĝilă*, *rághilă*, *ráyilă*, *rázilă*, *răghilă*, *răžilă* etc., explicate în acest mod încă de Tiktin.

2. Unele împrumuturi de aceeași origine, primind desinența de feminin *-ă*, îl păstrează pe *-e-* neaccentuat din silaba finală neschimbat sau îl transformă în *-ă-*. În prima categorie intră *chéndelă*, *héhelă*, *férdelă* (și *félderă*) 'unitate de măsură pentru cereale' < săs. *fyrdel*, *firtəl* 'ein Hohlmaß' (Fr. Krauss, *Wörterbuch der nordsiebenbürgischen Handwerkssprachen*, Siegburg, 1957, col. 1023, sub *Viertel* ; mai departe folosim abrevierea *Hwspr.*). Din a doua categorie menționăm pe *foácălă*, pl. *foácăle* 'chibrit' < săs. *fokəl* 'Fackel aus pechtgetränktem Docht' (= făclie dintr-un fitil îmbibat cu păcură) (vezi Fr. Krauss, *Hwspr.*, col. 263) și pe *șfébălă* (*șfébelă*) 'chibrit' < săs. *švēbəl*. În acest grup intră și variantele *ráĝelă*, *ráželă*, în care finala *-elă* a putut să apară și sub influența sinonimului *héhelă*, fenomenul fiind posterior palatalizării labio-dentalei *v* urmată de *i*.

3. În alte cazuri, mai numeroase, cuvintele germane terminate în *-el* cunosc sincoparea vocalei *e*, care în limba germană și în dialectul săsesc este un sunet redus, înăbușit, notat *ə* (i se spune „Murmel *e*" sau „dumpfes *e*"). Cuvintele românești capătă terminația *-lă* : *buglă* 'căpiță de fîn' < săs. *bugəl*, *cartoflă* < germ. *Kartoffel*, *cheglă* 'popic' < germ. *Kegel*, *cuglă* 'bilă (de biliard)' < germ. *Kugel*, *riglă* 'zăvor, încuietoare la ușă' < germ. *Riegel*, săs. *rigəl*, *taflă* 'abajur' < germ. *Tafel*, *șuflă* 'căuș', 'vînturește' < săs. *schufel*, germ. *Schaufel*, *țiglă* < germ. *Ziegel*, săs. *zägəl*, *vinclă* 'colțar' < germ. *Winkel* etc. Termenul de care ne ocupăm nu cunoaște în graiuri acest tratament.

4. Uneori, mai rar, cuvintele germane în *-el* sînt încadrate în grupa numeroasă a cuvintelor românești terminate în sufixul accentual *-ílă* : *șind(r)ílă* < săs. *šendəl* (cf. totuși băn. *șíndră*), *șofílă* < germ. *Schofel*. Nici acest mod de accentuare nu a fost atestat în cazul cuvîntului *rávilă*.

Unul și același cuvînt, cum s-a văzut, poate cunoaște mai multe modalități de adaptare fonetică și de încadrare morfologică. La exemplele de mai sus pot fi adăugate și reflexele dialectale românești ale germ. *Schwefel* 'sulf'. Cum s-a văzut, în dialectul săsesc, *-f-* din acest cuvînt este reflectat ca *-b-*, *švēbəl*, iar graiurile românești din Transilvania și Maramureș, în care cuvîntul este folosit cu sensul 'chibrit', cunosc variantele : *șfébelă*, *șfébălă*, *șfébel*, *șfébăl*, *șféblă* și chiar *ștíblă* (vezi *DLR*, s.v.). Împrumuturile de dată mai recentă au, adesea, silaba *-el* păstrată : *crighel*, *pudel*, *ștempel*, *ștrudel* etc.

Încadrat în categoria cuvintelor cu *-ilă* neaccentuat și, prin aceasta, fiind mai bine integrat sistemului fonologic și morfologic al limbii române, *ravilă* a cunoscut în aria moldovenească, în cea transilvăneană de est și de

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

s.v., prin cuvîntul german dialectal *Ziegele* (= Zieglein). Același cuvînt german *Ziege* este invocat de Scriban, *Dicț.*, s.v. pentru adj. *țigău, țigaie* (*oaie, lînă țigaie*). Apropierea fusese făcută și de Șăineanu, *DU*. După cum se vede, româna dialectală păstrează un radical german medieval (săsesc) pe care dialectul german din Transilvania l-a pierdut.

Un alt cuvînt de origine germană medievală (săsească veche), păstrat în graiurile românești din afara arcului carpatic, este *șină* (de roată). Dialectul săsesc actual cunoaște astăzi denumirea *Rif, Rēf* (= germ. lit. *Reif*) și numai cu totul sporadic, ca un element învechit, este folosit, cu același sens, cuvîntul *šin* (vezi Fr. Krauss, *Hwspr.*, col. 780; V. Arvinte, *Die deutschen Entlehn.*, p. 62—64; Lajos Tamás, *EWUR*, p. 728, unde se admite, pentru rom. *șină*, după I. Borcia, o etimologie multiplă).

2. Româna (graiurile populare) păstrează unele elemente săsești (sau unele fonetisme) care nu au fost înregistrate în documentele vechi ale acestui dialect și lipsesc, de asemenea, din lucrările săsești actuale de lexicografie. Cuvintele românești au însă o origine germană indiscutabilă. Din această cauză, este necesar și justificat să se recurgă la invocarea unor forme și variante fonetice existente în faza medievală a limbii germane (mhd.) sau care circulă și astăzi în diferite dialecte germane, altele decît cel săsesc din Transilvania. În cazuri de acest fel, se impune recurgerea la metoda reconstrucției, care constă în preconizarea unei forme primare germane medievale (săsești vechi), neatestate, dar care a trebuit să fi existat cu necesitate, deoarece cuvîntul românesc stă mărturie certă în acest sens. Radicalul german a putut exista în acele graiuri germane extracarpatice care între timp au dispărut în masa românească. Cuvîntul românesc devine, în acest mod, un martor important în procesul de reconstruire a unei faze dialectale germane dispărute. Exemplul cel mai convingător în acest sens ni-l oferă cuvîntul dialectal românesc de care ne ocupăm, *ravilă*. Dar el nu este singurul.

Astfel, cuvîntul românesc popular *máldăr* 'grămadă de nuiele, de stuf, de fîn, de grîu secerat, de lemne etc.', pe care autorii *DLR* îl însoțesc cu formula „Etimologia necunoscută", are ca etimon germ. dialectal *malder*, variantă a germ. lit. *Malter*, cu sensurile: 1. 'unitate de măsură pentru cereale', 2. (reg.) 'stînjen', 3. 'un număr de 30, 32, sau 64 de bucăți') (în mhd.). Pentru detalii, vezi *Die deutschen Entlehn.*, p. 73. În lucrările săsești de lexicografie, (ale lui Fr. Krauss), acest cuvînt nu este înregistrat.

Asemănătoare este situația cuvîntului românesc dialectal *struț* 'buchet de flori', care are drept etimon termenul german medieval (mhd.) **struz*, formă reconstruită care a fost dedusă din derivate ca *gestriuze* 'Gebüsch', *striuzach* 'id.' (vezi *Die deutschen Entlehn.*, p. 55—56). În lucrările de lexicografie săsești menționate se arată că germ. lit. *Strauß* nu are reprezentanți în dialectul săsesc nordic. Dar aria descrisă de rom. *struț* (nordul Transilvaniei, Bucovina) indică în mod indiscutabil o origine veche săsească nordică.

Cuvîntul românesc dialectal *ciuhă* 'momîie, sperietoare în lanul de grîu, de cînepă etc.', care formează arie în jumătatea de nord a Transilvaniei și în jumătatea nordică a Moldovei, inclusiv în Bucovina, are drept etimon termenul german medieval (mhd.) *schiuhe* 'id.' (= germ. lit. modern *Scheuche*). În dialectul săsesc nordic, mhd. *schiuhe* nu are continuator, aici folosindu-se derivatul *schoaizəl* 'Feldscheuche, Vogelschrecke (in Menschengestalt)'

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

(= ciuhă, sperietoare de păsări cu chip de om) (vezi Fr. Krauss, *Trepp. Wb.*, col. 834). Pentru detalii vezi *Die deutschen Entlehn.*, p. 54—55 ; vezi și Lajos Tamás, *EWUR*, p. 233, sub *ciuhă*. Cuvîntul săsesc, din zona Bistrița—Năsăud, *schuha* 'ciuhă', a fost reîmprumutat din română (Fr. Krauss, *Trepp. Wb.*, col. 886).

Un fonetism german medieval (poate și săsesc vechi) prezintă varianta moldovenească și muntencască *șorț*, devenită și literară, față de care graiurile românești transilvănene cunosc forma *șurț*, împrumutată direct din germ. *Schurz*, săs. *schurz* (și *schirz*). Vocala *-ó-* în loc de *-ú-* nu poate fi explicată decît prin varianta mai veche germană medievală (eventual și săsească) *schorcz* 'Vortuch oder Leder zum Schutz des Unterleibs und des Schenkels', atestată în numeroase dialecte germane și în germana medie literară (mhd.) (vezi *Die deutschen Entlehn.*, p. 64—65). În *DLR* sînt menționate, la etimologie, numai variante cu *-u-*.

Tot o variantă fonetică germană medievală trebuie admisă pentru cuvîntul românesc *șură*, anume mhd. *schiur(e)*, mnd. *schūre*, față de germ. actual *Scheuer*. În dialectul vechi săsesc este atestată varianta cu *-y-*, *schyrən*, care stă însă la baza cuvîntului românesc dialectal *șiră* (de paie, de fîn, de snopi etc.). Acesta din urmă, în fond identic cu *șură* din punct de vedere al etimonului, este tratat în *DLR* ca un cuvînt aparte și este apropiat din punct de vedere etimologic de cuvîntul *șir*, cu care nu are nimic a face. Forma actuală săsească nordică a etimonului este *schaiər* (vezi Fr. Krauss, *Trepp. Wb.*, col. 835). Pentru alte amănunte, vezi *Die deutschen Entlehn.*, p. 87.

3. În unele cazuri, sînt bine atestate în lucrările lexicografice săsești elementele care alcătuiesc un cuvînt compus săsesc intrat în română, dar cuvîntul compus ca atare, care funcționează ca etimon al termenului românesc, nu este înregistrat în săsește. Și în acest caz trebuie să se recurgă la metoda reconstrucției.

Astfel, cuvîntul *cataramă*, a cărui etimologie este controversată sau considerată ca necunoscută (*DEX*), are ca etimon termenul săsesc neatestat **katə(n)ramən* 'centură lată de piese (chimir, cingătoare, șerpar, brîu), care se încheie cu ajutorul unor lănțișoare prinse la fiecare capăt'. Elementele componente, anume săs. *katən* 'lanț' și săs. *rāimən* 'curea', sînt bine cunoscute în dialect (de etimologia acestui cuvînt ne vom ocupa în altă parte).

O formă primară reconstruită săsească veche a fost postulată, în mod just, și pentru rom. *capțuh (căpțuh, cuptug)*, care provine din **Kapptuch* (sau *Kopftuch)* (vezi *DA*, s.v. ; *Die deutschen Entlehn.*, p. 82—83). De la *capțuh* provin verbul *a căpțui* și subst. *căpțuială*.

Putem conchide, din analiza exemplelor similare de mai sus, că reconstruirea unui etimon german medieval (vechi săsesc) **Ravel* (f.) pentru rom. *ravilă* este pe deplin îndreptățită.

Dintre variantele fonetice ale cuvîntului în discuție, menționate la început, se separă într-o grupă și într-o arie teritorială aparte cele în care consoana intervocalică este o spirantă labio-dentală surdă, *-f-*, o spirantă palatală, *-h'-*, o africată surdă, *-ĉ-*, sau, mai rar, o oclusivă palatală surdă, *-k-*. Aceste forme alcătuiesc o arie dialectală discontinuă în partea de sud-est a Transilvaniei, în nordul și nord-estul Munteniei și, sporadic, în sud-vestul Moldovei. Pe lîngă atestările mai vechi, din dicționare, aceste variante au fost consemnate și în noile atlase regionale sau în unele texte dialectale recente.

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

Reflexul *-f-* apare în : *ráfilă*, pl. *ráfili*, pct. 714. *NALR—Munt.*; *ráfil*, pl. *ráfile* (subst. neutru), pct. 712, 713, *NALR—Munt.*; pct. 720, Grădiștea, Prahova, *TD. Munt.*, II, p. 363/6; *ráfiel*, pct. 743, Valea Munceluiui, Pătîrlage, *TD. Munt.*, II, p. 722/26.

Reflexul *-h'-* se întîlnește în : *ráh'ilă*, pl. *ráh'ili*, pct. 730, 735, 744, *NALR-Munt.*; *ráh'er*, pl. *ráh'ere*, pct. 383, 386, *NALR—Trans.*; *ráh'ir*, pl. *ráh'ii*, pct. 669, *NALR—Mold. Bucov.*; *réher*, pct. 675, Albești, Argeș, *TD. Munt.*, I, p. 40/9; *ráh'el*, pl. *ráh'ele* (subst. neutru), pct. 444, *NALR-Trans.*

Reflexul *-ĉ-* este prezent în *ráĉilă*, pct. 709, Mîneci—Pămînteni, *TD. Munt.*, II, p. 228/28.

Reflexul *-k-* apare în subst. *racher* și în vb. *rachereză*, notate în Dîrste, Brașov (Elena Comșulea, *op. cit.*, p. 138).

În *DLR* este consemnată, după „Grai și suflet", V, p. 42, și varianta cu accentul pe ultima silabă, *răhér* 'id.'.

Demn de subliniat în toate aceste exemple este caracterul surd al consoanei intervocalice, întocmai ca în germ. *Raffel*, în opoziție cu cel sonor al variantelor discutate anterior. Totodată, numai în unele din ele se reflectă diversele stadii de palatalizare ale lui *-f-* urmat de *i* și, mai rar, influența sinonimului *héhelă*. În primul grup, au fost înregistrate numai variante populare palatalizate.

Modul în care ultimele variante sînt adaptate sistemului fonetic românesc și oscilațiile în ceea ce privește încadrarea morfologică (schimbarea poziției accentului, schimbarea genului, substituirea silabei finale *-el* prin *-er*, *-ir*) probează, dacă luăm în considerație și cele spuse mai sus referitor la aceste chestiuni, că ne aflăm în fața unui alt împrumut, care a avut loc independent de cel petrecut în aria mult mai întinsă din Moldova, Transilvania de nord-est și Maramureșul de est. Faptul a fost remarcat și de Elena Comșulea, *op. cit.*, p. 139. Dar, ținînd seama de istoria cuvîntului german *Raffel*, atestat cu sensul 'darac' pentru prima dată abia în 1741 (vezi Fr. L.K. Weigand, *op. cit.*, col. 517), ni se pare cel puțin discutabilă atribuirea acestei împrumut (cu *-f-*, *-h-* etc.) unei „populații germanice, așezate aici [adică în nord-estul Munteniei] încă din jurul anului 1290", cum crede Elena Comșulea (*ibid.*). Trecînd peste confuzia dintre „influența germanică" și „influența germană", subliniem faptul că ezitările în privința încadrării morfologice și identitatea semantică și formală cu germ. lit. *Raffel* constituie indicii sigure pentru a admite că împrumutul a avut loc într-o epocă mult mai apropiată de a noastră, probabil prin intermediul meseriașilor germani veniți la noi în decursul secolului trecut. Localizarea atestărilor nu exclude nici un împrumut direct din centrele meșteșugărești săsești ale Transilvaniei de sud-est. Cum am mai arătat, în dialectul săsesc există subst. *Raffel*, dar cu alte sensuri, anume 'Klapper' (= sfîrlează, titirez, păcănitoare, pîrîitoare), 'Plaudermaul' (= gură-spartă, flecar), precum și vb. *raffeln* (*räffeln*) cu sensul (figurat) 'a dărăci'. Vechimea în dialect a acestor cuvinte nu pare a fi prea mare, cum reiese și din absența în dicționarul citat al lui Fr. Krauss a unor variante fonetice dialectale, precum și din faptul că aceste cuvinte nu apar în expresii idiomatice. Ele trebuie să aparțină grupului numeros de împrumuturi pe care vorbitorii sași le-au făcut în ultimele secole din germana austriacă și din germana literară modernă (nhd.).

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

În concluzie, varianta cu *-v-*, *răvilă*, provine din germ. medieval (mhd.) **Răvel*. Întîmplarea a făcut ca forma de bază românească să nu fie nici ea atestată (cu excepția adj. *răvilat, -ă*). Existența ei poate fi însă dedusă cu certitudine din interpretarea fonetică a variantelor dialectale actuale și a celei consemnate în prima atestare a cuvîntului, din 1719, *rayla*. Față de varianta cu *-f-*, *ráfil(ă)*, al cărei etimon este germ. modern (nhd.) *Raffel*, ea are în română o vechime mai mare cu cel puțin cîteva secole.

Din punctul de vedere al relațiilor lingvistice reciproce româno-germane (săsești), merită a fi subliniat faptul că graiurile populare românești păstrează uneori variante dialectale germane care pot constitui verigi importante în istoria mai veche a cuvintelor germane respective.

EMPRUNTS D'ORIGINE ALLEMANDE (SAXONNE DE TRANSYLVANIE) EN ROUMAIN

SUR L'ÉTYMOLOGIE DU MOT *RĂVILĂ* 'SÉRAN, PEIGNE À SÉRANCER LA FILASSE'

RÉSUMÉ

L'explication donnée dans les dictionnaires étymologiques au mot roumain *răvilă* (et *răgilă*, verbe *a răgila* 'sérancer la filasse'), comme provenant de l'allemand *Raffel*, verbe *raffeln*, est incomplète, car elle n'explique pas le réflexe *-v-* (> dialectal *-ž-, -ɣ-, -ǧ-, -z-*, etc.) de la spirante sourde *-ff-* de l'étymon. Le recours à des intermédiaires slaves (ukrainien, slovaque, polonais) proposé par Tiktin et par d'autres ne résout pas le problème, car dans ces langues se trouve aussi une spirante sonore (*-f-, -h-*). Dans le dialecte saxon de Transylvanie, *Raffel* n'a pas été attesté. Les seuls mots apparentés sémantiquement sont *Rābel* 'chanvre de qualité inférieure qui reste dans la sérance', 'brins de chanvre restés sur le champ après la moisson, tige de chanvre rabougrie' et le verbe *rabəln* 'arracher le petit chanvre resté sur le champ'. Vu le fait que dans ce dialecte la correspondance *-b- / -v-* est bien représentée (par ex. *ibel — ivel* 'über', *bleiben — bleiwen*, etc.), on suppose l'existence dans le passé des variantes saxonnes **Rāvel* et **rāvəln*. Leur reconstruction s'appuie sur l'existence en mhall. de la forme en *-v-* dans le verbe *revelen* 'rasch zusammenraffen' et dans le verbe hollandais *reven* 'Flachs, Hanf hecheln'. L'étymon non-attesté **Rāvel* a pu aussi exister dans la langue de la population allemande des villes moldaves médiévales, assimilée au XVIIe et au XVIIIe siècles, car l'aire de diffusion du rou. *ravilă* s'étend dans la partie nord - est du territoire daco-roumain.

L'adaptation phonétique et l'intégration morphologique de ce mot, toujours insuffisamment éclaircies, sont étudiées dans le cadre du groupe plus large d'emprunts allemands médiévaux (saxons) du roumain. On pose ainsi un problème de méthodologie concernant ces emprunts.

Menée dans cette perspective, l'analyse aboutit aux résultats suivants : **1.** Certains mots en *-el* atone ont été assimilés au groupe de mots roumains en *— ilă* : *chéndilă* < saxon *kändəl* ; *sófilă* < *Schofel* ; *héhilă* < saxon *hēxəl*, etc. **2.** Dans d'autres cas, le thème allemand en *-el* reçoit la désinence *-ă* : *chéndelă, férdelă* < saxon *firtəl* ; *sfébelă* < saxon *švēbəl*, etc. **3.** Dans certains mots allemands (saxons) l'*-e* de *-el-* disparaît, et après l'*l* apparaît la désinence *-ă* : *buglă* 'meule de foin' < saxon *bugəl* ; *riglă* < *Riegel*, saxon *rigəl* ; *țiglă* < *Ziegel*, saxon *zägəl*, etc. Plus rarement, dans la partie finale apparaît le suffixe accentué roumain *-ĭlă* : *ștind(r)ilă* 'échandole' < saxon *šendəl* ; *șofilă* < *Schofel*, etc.

Le rou. *răvilă* entre dans le premier groupe. La présence d'*i* après *a* explique les formes avec palatalisation (*răžilă, răgilă, răǧilă*, etc). La production de la palatalisation prouve en quelque sorte l'ancienneté relative de l'emprunt en roumain.

La seconde question méthodologique se rapporte à la justification des reconstructions d'étymons allemands médiévaux (saxons) pour certains mots roumains supposés être de cette origine. On distingue les situations suivantes : **1.** Le roumain (les parlers populaires) conserve certains mots (ou phonétismes) saxons anciens, attestés dans les documents, mais rarement employés aujourd'hui dans le parler des Saxons de Transylvanie (par ex. rou. *roabă* 'brouette' < saxon **Rabber* 'id.'. **2.** Le roumain garde certains mots allemands (saxons) anciens qui ne sont pas enregistrés dans les documents d'ancienne langue saxone (par ex. rou. *măldăr* 'las' rou. *strui* 'bouquet de fleurs'; rou. *ciuhă* 'épouvantail'). Rou. *ravilă* y appartient. **3.** Il y a certains mots roumains qui ont comme étymon un mot allemand (saxon) composé, aujourd'hui nons-

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)

attesté comme tel ; mais chacun des éléments constituants existe indépendamment dans le dialecte saxon de Transylvanie (par ex. rou. *cataramă* 'boucle de ceinture' < saxon *kat›(n)* et saxon *rāimən)*.

Les situations ci-dessus justifient la reconstruction d'un radical **Răvel* à la base du rou. *ravilă* et du verbe *a răvila*.

Dans la dernière partie du travail on analyse les réflexes dialectaux roumains du même mot, mais qui donnent *-f-* (ou *-h'-*, *-ê-*, *-k-*, donc des sons sourds), au lieu de *-v-* (*ráfilă, ráh'ilă, ráčilă*, etc.). Leur aire se trouve dans la Courbure des Carpates. Ici, le terme a été emprunté à une époque plus proche de la nôtre. On peut invoquer, à son propos, l'allemand moderne *Raffel*.

Le travail donne aussi la première attestation du mot *ravilă* : l'année 1719, chez Silvestro Amelio, dans le glossaire italo-moldave. Connaissant donc l'étymon, les dictionnaires devront donner dorénavant comme „mot-titre" la forme *ravilă* (et non *ragilă*).

Facultatea de Filologie
Iaşi, Calea 23 August, nr. 11

BDD-A1396 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.9.173 (2026-09-14 18:25:32 UTC)